

Конституційний Суд України вважає, що частину п'яту статті 17 Конституції України викладено так, що реалізація права на соціальний захист осіб, які перебувають на службі у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей потребує якісного і ефективного законодавчого регулювання та запровадження механізмів забезпечення їх державної підтримки.

Таке законодавче регулювання здійснює в межах своїх конституційних повноважень Верховна Рада України, яка, маючи можливість діяти на власний розсуд, визначає обсяг соціального захисту військовослужбовців, втілюючи зміст відповідних конституційних принципів з метою забезпечення справедливого механізму відшкодування за заподіяння шкоди їх здоров'ю чи навіть життю, але не порушуючи самої сутності конституційного права на соціальний захист, особливо в разі втрати такими особами працездатності.

На виконання свого конституційного обов'язку, приписів частини п'ятої статті 17 Конституції України Верховна Рада України в Законі визначила обсяг і механізми реалізації соціального захисту військовослужбовців та основні засади державної політики в цій сфері.

Згідно зі статтею 1 Закону соціальний захист військовослужбовців - діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи юридичних і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі; це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, установлених законом.

Конституційний Суд України вважає, що з урахуванням вимог частини п'ятої статті 17 Конституції України метою законодавчого регулювання в цій сфері є як усебічне соціальне забезпечення військовослужбовців, яке компенсуватиме установлені законом обмеження та умови служби, властиві цій категорії громадян, так і підвищення мотивації особового складу Збройних Сил України у виконанні ними покладених на них функцій щодо оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності (частина друга статті 17 Основного Закону України). Крім того, предметом законодавчого регулювання соціального захисту військовослужбовців є питання, пов'язані з тим, що статус військовослужбовців обумовлює високий ризик отримання поранення, ушкодження здоров'я чи навіть загибелі під час виконання службових обов'язків під час захисту Вітчизни.

(Абзаци перший – п'ятий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини)

З урахуванням встановленого Конституцією України функціонального призначення Збройних Сил України, в умовах триваючої збройної агресії Російської Федерації проти України законодавче регулювання порядку реалізації права на соціальний захист, гарантованого частиною першою статті 46 Конституції України, має здійснюватися у системному взаємозв'язку з вимогами щодо посиленого соціального захисту військовослужбовців у розумінні частини п'ятої статті 17 Основного Закону України.

Військовослужбовці, інші громадяни, які залучені до виконання обов'язків оборони держави, виконують обов'язок щодо захисту Вітчизни у Збройних Силах України та інших військових формуваннях не заради отримання спеціальних статусів, зокрема привілеїв, пільг чи компенсацій. Водночас припис частини п'ятої статті 17 Конституції України чітко покладає на державу конституційний обов'язок щодо створення системи посиленої соціальної підтримки військовослужбовців і членів їхніх сімей, що поширюється не тільки на спеціальні пенсії та допомогу для них, а й підтримку у сфері охорони здоров'я, освіти, а також наданні житла та спеціальних підтримчих заходів під час їх переходу до цивільного життя.

Виконання державою конституційного обов'язку щодо забезпечення посиленого соціального захисту військовослужбовців, військовозобов'язаних або резервістів покликане не тільки забезпечити соціальний захист кожного з них індивідуально, а й сприяти виконанню громадянами України обов'язку щодо захисту Вітчизни – України, її суверенітету, незалежності та територіальної цілісності.

Беручи до уваги, що врегулювання відповідних питань належить до розсуду Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та інших органів державної влади в межах їх конституційних

повноважень, Конституційний Суд України також наголошує на тому, що заходи в сфері оборони держави мають бути своєчасними, послідовними та комплексними, оскільки від їх ефективного запровадження залежить стан обороноздатності України.

(Абзац четвертий – сьомий підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини)

Підтримання високого рівня обороноздатності є найвищим державним інтересом і однією з найбільш захищених конституційних цінностей України. Захист суверенітету та територіальної цілісності України є „найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу“ (частина перша статті 17 Основного Закону України).

В умовах воєнного стану держава зобов'язана мобілізувати всі доступні їй ресурси для посилення своєї обороноздатності та відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України. Відтак усебічна підтримка військовослужбовців Збройних Сил України є одним із засобів розширення оборонних можливостей держави.

(Підпункт 5.2 пункту 5 мотивувальної частини)

Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року [№ 1-р\(Ш\)/2022](#) у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16-3 Закону України „Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей“ (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців)

<...> Верховна Рада України має повноваження ухвалювати закони з унормуванням підстав та порядку притягнення осіб до адміністративної відповідальності, дотримуючись конституційних норм і принципів.

(Абзац перший підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини)

У низці приписів Основного Закону України йдеться про „інтереси національної безпеки“, „економічну безпеку“, „громадський порядок“ та інші явища, потреба захисту яких є правомірною (легітимною) метою застосування обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина.

(Абзац перший пункту 4 мотивувальної частини)

<...> правомірною метою встановлення обмежень прав і свобод людини і громадянина у сфері митних відносин та притягнення винної особи до відповідальності за порушення митних правил є потреба захисту митних інтересів та митної безпеки України.

(Абзац п'ятий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини)

Конституційний Суд України, оцінюючи на відповідність Основному Закону України оспорюваний припис статті 485 Кодексу, передусім визнає можливість встановлення в актах публічного законодавства (адміністративного, кримінального тощо) абсолютно визначених та (або) безальтернативних санкцій, що, безперечно, є позитивним явищем у випадку, коли суб'єктом правозастосування є відмінний від суду орган влади.

Водночас Конституційний Суд України вкотре наголошує, що в законодавчому внормуванні відносин із притягнення особи до адміністративної або кримінальної відповідальності обов'язково має бути дотриманий конституційний принцип індивідуалізації юридичної відповідальності.

Таким чином, встановлення в актах публічного законодавства абсолютно визначених та (або) безальтернативних санкцій має збалансовано поєднуватись із наданням суб'єкту накладення адміністративного стягнення або кримінального покарання дискреції в питанні визначення виду та розміру стягнення або покарання з урахуванням характеру вчиненого протиправного діяння, форми вини, характеристики особи, винної у вчиненні правопорушення, можливості відшкодування заподіяної шкоди, наявності обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність.

(Підпункт 4.3 пункту 4 мотивувальної частини)

Потреба в індивідуалізації розміру штрафу є нагальною у випадках, коли цей розмір є істотним, унаслідок чого його застосування може бути надмірним втручанням у низку конституційних прав винної особи.

Позбавлення оспорюваним приписом статті 485 Кодексу суб'єкта накладення адміністративного

стягнення (митного органу) можливості індивідуалізації адміністративного стягнення з урахуванням усієї сукупності обставин справи, на думку Конституційного Суду України, унеможлиблює реалізацію принципу індивідуалізації юридичної відповідальності під час притягнення особи до адміністративної відповідальності на підставі статті 485 Кодексу та не створює належного законодавчого підґрунтя для застосування домірних заходів до порушника митних правил.

Ураховуючи наведене, Конституційний Суд України дійшов висновку, що абзац другий статті 485 Кодексу суперечить частині другій статті 61 Конституції України.

(Абзаци четвертий – шостий підпункту 4.5 пункту 4 мотивувальної частини)

<...> визначена Верховною Радою України в межах її конституційних повноважень (стаття 91, пункт 22 частини першої статті 92 Конституції України) адміністративна відповідальність за дії та (або) бездіяльність, спрямовані на неправомірне звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру, а також інші протиправні діяння, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів, установлена статтею 485 Кодексу, безумовно є суспільно потрібною та переслідує правомірну мету – захист митних інтересів та митної безпеки України.

(Абзац перший підпункту 5.4 пункту 5 мотивувальної частини)

Рішення Конституційного Суду України від 15 червня 2022 року № 4-р(П)/2022 у справі за конституційними скаргами Барсесяна Геворка Сенекеримовича та Ліненко Наталії Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 485 Митного кодексу України (щодо індивідуалізації юридичної відповідальності)

У Рішенні від 22 червня 2022 року № 5-р(П)/2022 Конституційний Суд України (Другий сенат) зазначив, що «<...> Україна ставить за мету набуття повноправного членства в Європейському Союзі, послідовно втілюючи відповідні конституційні цінності в законодавство з урахуванням того, що Європейський Союз заснований на „цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та додержання людських прав <...>“, а також на тому, що „ці цінності є загальними для держав-членів“ <...>» (абзац другий пункту 6 мотивувальної частини).

Таким чином, унормування відносин із застосування спеціальної конфіскації оспорюваними статтями КК України було здійснено з метою адаптації, уніфікації та гармонізації національного законодавства України з актами Європейського Союзу як складниками процесу євроінтеграції України. Своєю чергою, євроінтеграція України вимагає утвердження правдивої демократії, додержання людських прав та верховенства права (правовладдя) як загальноєвропейських цінностей.

(Абзаци другий, третій підпункту 2.8 пункту 2 мотивувальної частини)

Для забезпечення ефектності та дієвості наданих Основним Законом України гарантій та унеможливлення порушення конституційних прав усіх учасників кримінально-процесуальних відносин держава, керована правом та принципом додержання людських прав, зобов'язана відповідним чином організувати систему кримінальної юстиції.

Тому з метою дотримання у процедурі застосування спеціальної конфіскації прав та інтересів третьої особи, тобто особи, яку не підозрюють та не звинувачують у вчиненні умисного кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, визначеного Особливою частиною КК України, в КПК України має бути належним чином унормовано процесуальні відносини за її участю. Унормування належним чином правовідносин за участю такої третьої особи повинно охоплювати надання приписами КПК України їй, передусім, самостійного процесуального статусу та низки відповідних процесуальних прав та обов'язків.

(Абзаци другий, третій підпункту 4.8 пункту 4 мотивувальної частини)

Рішення Великої палати Конституційного Суду України від 30 червня 2022 року № 1-р/2022 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 96-1, 96-2 Кримінального кодексу України (щодо спеціальної конфіскації)

В Україні на конституційному рівні гарантовано право громадян на соціальний захист, для забезпечення якого необхідне здійснення комплексу державно-правових заходів, одним із яких є законодавче визначення основ соціального захисту, форм і видів пенсійного забезпечення (пункт 6 частини першої статті 92 Конституції України).

(Абзац п'ятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини)

Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 12 жовтня 2022 року № 7-р(II)/2022 у справі за конституційними скаргами Жиденка Володимира Вікторовича, Петренка Віктора Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів статті 2 Закону України „Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи“ від 8 липня 2011 року № 3668–VI (щодо соціальних гарантій для захисників і захисниць України)

Юридичний склад адміністративного правопорушення та заходи державно-примусового впливу за вчинення правопорушення визначає виключно закон; <...>

(Друге речення абзацу першого підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини)

Конституційний Суд України в Рішенні від 21 липня 2021 року № 3-р(II)/2021 зазначив, що „принцип верховенства права, зокрема така його вимога, як принцип домірності, є взаємопов'язаними фундаментальними засадами функціонування усєї юридичної системи України, у тому числі нормативного встановлення законодавцем адміністративної відповідальності. Отже, конкретні санкції за адміністративні правопорушення мають бути справедливими та відповідати принципів домірності, тобто законодавець має визначати адміністративні стягнення з урахуванням їх виправданості та потреби для досягнення легітимної мети, беручи до уваги вимоги адекватності наслідків, які спричинені такими санкціями (у тому числі для особи, до якої вони застосовуються), тій шкоді, що настає в результаті адміністративного правопорушення“; „суспільна користь адміністративних стягнень за адміністративні правопорушення полягає не в поповненні державного бюджету, а в забезпеченні конституційного правопорядку, безпеки суспільства та прав і свобод кожної особи“ (перше речення абзацу першого підпункту 2.5 пункту 2, абзац четвертий пункту 3 мотивувальної частини).

Парламент може ухвалювати законодавчі акти виключно на розвиток конституційних приписів, конкретизуючи та деталізуючи їх; це означає, що Верховна Рада України, запроваджуючи законодавче регулювання, не може допускати довільного їх застосування (абзац третій підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020).

Конституційний Суд України наголошує, що Верховна Рада України має повноваження ухвалювати закони з унормуванням підстав та порядку притягнення осіб до адміністративної відповідальності, дотримуючись конституційних норм і принципів.

(Абзаци третій – п'ятий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини)

<...> установлені Кодексом види адміністративних стягнень, спрямовані на забезпечення конституційного правопорядку, безпеки суспільства, прав і свобод людини, є належними заходами, оскільки мають сприяти досягненню мети адміністративної відповідальності [абзац п'ятий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 21 липня 2021 року № 3-р(II)/2021];

(Абзац одинадцятий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини)

Держава (орган державної влади), вживаючи відповідних заходів контролю за порядком переміщення товарів до або з непідконтрольних територій України, на думку Конституційного Суду України, має легітимну мету, адже контроль за рухом товарів не лише впливає на стан обороноздатності держави, можливість стримування збройної агресії, а й сприяє зменшенню кількості інших злочинів/правопорушень. Загальна вимога інформування про переміщення товарів, що застосовується до будь-якої особи, яка перетинає адміністративну межу на контрольних пунктах, запобігає прихованому ввезенню та вивезенню товарів/готівки, а конфіскація унаслідок неповідомлення про них відповідних органів є частиною загальної системи регулювання, створеної для боротьби із цими злочинами/правопорушеннями.

Для досягнення легітимної мети в разі застосування обмежень щодо реалізації конституційних

прав і свобод законодавче унормування порядку притягнення особи до юридичної відповідальності обов'язково має ґрунтуватися на конституційному принципі індивідуалізації юридичної відповідальності (призначення особі певного виду та розміру покарання/стягнення з обов'язковим урахуванням характеру вчиненого протиправного діяння, форми вини, характеристики винної особи, відшкодування заподіяної шкоди, обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність).

(Абзаци тринадцятий, чотирнадцятий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини)

Конституційний Суд України зауважує, що держава встановлює як необхідні ті заходи втручання у право власності, які дають змогу досягти легітимної мети з дотриманням принципів правомірного втручання; законодавець має визначити співмірну міру адміністративної відповідальності для досягнення легітимної мети, а суди – забезпечувати індивідуалізацію такої відповідальності залежно від обставин справи.

(Абзац четвертий підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини)

Рішення Конституційного Суду України (Перший сенат) від 12 жовтня 2022 року [№ 8-р\(І\)/2022](#) у справі за конституційною скаргою Унуковича Романа Андрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення абзацу другого частини першої статті 204-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення

На виконання вимог частини другої статті 3, частини четвертої статті 13, статті 41, пунктів 1, 7 частини першої статті 92 Конституції України держава зобов'язана не лише належним чином унормувати відносини власності, а й, застосовуючи сукупність усіх юридичних засобів, забезпечити функціонування ефективного механізму здійснення та захисту права власності, оскільки гарантування особі державою вільного та на власний розсуд здійснення права власності є передумовою реалізації інших конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Отже, згідно з Конституцією України, юридичними позиціями Конституційного Суду України, Конвенцією та практикою Європейського суду з прав людини право власності не є абсолютним і може зазнавати обмежень. Однак будь-яке втручання у право власності має ґрунтуватися на законі, мати правомірну мету та бути домірним.

(Абзаци другий, третій підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини)

Конституційний Суд України в цьому контексті зазначає: „Посутнє тлумачення <...> приписів Основного Закону України дозволяє стверджувати, що юридичні інститути будь-якої країни конституційної демократії не є підґрунтям для набуття права власності або права добросовісного володіння внаслідок злочинної або іншої протиправної діяльності, оскільки подібне унормування суспільних відносин суперечило би конституційному ладу, порушувало би публічний порядок та права власників і добросовісних володільців, які є потерпілими від такої діяльності“ (абзац другий підпункту 5.5 пункту 5 мотивувальної частини Рішення від 30 червня 2022 року № 1-р/2022).

... визначений у Законі, Кодексі та інших актах права порядок набуття права власності на нерухоме майно має убезпечувати власників від порушення їх прав та від безпідставного набуття прав недобросовісними набувачами внаслідок, зокрема, учинення злочинних, інших неправомірних та (або) недобросовісних дій, спрямованих на захоплення чужого майна, а також унаслідок ухвалення помилкових або незаконних рішень та дій у сфері державної реєстрації прав тощо.

На підставі наведеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що встановлені оспорюваним приписом статті 37 Закону та іншими приписами Закону можливість оскарження рішень, дій або бездіяльності у сфері державної реєстрації прав та повноваження Міністерства юстиції України щодо розгляду цих скарг та ухвалення за результатами такого розгляду рішень свідчать про правомірність мети Закону – забезпечення захисту державою права власності як однієї з конституційних цінностей.

(Абзаци другий, десятий, одинадцятий підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини)

Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 16 листопада 2022 року [№ 9-р\(ІІ\)/2022](#) у справі за конституційною скаргою Приватного акціонерного товариства „Одестеплокомуненерго“ щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого

припису статті 37 Закону України „Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень“ (щодо непорушності права власності)